

A descoperi hermeneutica lui Ricoeur: trei dificultăți

Cătălin Bobb

Paul Ricoeur nu a scris nicio lucrare propriu-zis de hermeneutică: indiferent dacă vorbim despre o introducere în hermeneutică, o istorie a hermeneuticii sau, lucrul cel mai important, o teorie hermeneutică¹. Paradoxul tocmai anunțat nu ar trebui să ne provoace mari neliniști. Nu este vorba despre faptul că Ricoeur nu ar avea o hermeneutică, ci, doar, că, foarte simplu spus, *hermeneutica sa se cere mereu descoperită*. Însă tocmai în acest punct rezidă dificultatea extremă atunci când aducem în discuție hermeneutica lui Ricoeur. Faptul că va trebui să vorbim despre o permanentă descoperire, poate chiar redescoperire, nu se datorează vreunei ascunderi practice implicite în discursul său, dimpotrivă, exigența clarității este unul din principiile fundamentale ale scriiturii sale (cu toate că această claritate devine uneori sufocantă). Este vorba, mai degrabă, despre o permanentă așezare și re-așezare a propriilor principii hermeneutice care dau senzația unei mișcări ce nu poate fi niciodată oprită și înțeleasă cu claritate. În momentul în care discutăm despre o permanentă re-așezare a modului în care Ricoeur înțelege hermeneutica avem în vedere, desigur, o dispunere cronologică a studiilor care vorbesc despre hermeneutică. Dar acest fapt nu ne oferă posibilitatea de a identifica o legătură internă care îmbină într-un mod evolutiv studiile în cauză ca și cum am putea urmări dezvoltarea din ce în ce mai clară a propriei sale teorii. Dimpotrivă se impune să vorbim despre un efect de sincopă posibil de redat printr-un permanent du-te-vino. Trimiterile de la un text la altul, de la o lucrare la alta creează această permanentă mișcare în recul. Nebulozitatea, dacă putem vorbi despre vreuna, este dată tocmai de această reiterare aproape nesfârșită a propriului demers hermeneutic care nu respectă o dispunere graduală, deci cronologică, ușor de urmărit.

Lucrările care stau la baza întregii sale (posibile) teorii hermeneutice și care sunt utilizate uneori excesiv de literatura de specialitate² și care, de fapt, pun în evidență extrema dificultate în a înțelege hermeneutica lui Ricoeur sunt *Conflictul Interpretărilor* (1968) și *De la text la acțiune* (1986). Însă nici măcar aceste lucrări, pe care nimeni nu va ezita să le numească hermeneutice, nu pot fi încadrate în registrele tocmai menționate. Este vorba într-adevăr despre texte care au de-a face, într-un fel sau altul cu hermeneutica, însă ele nu pot fi privite ca lucrări bine încheiate care ar purta de la un capăt la celălalt un singur subiect, pe care am putea să-l numim, în termeni filosofici, problema hermeneutică. Textele ca atare, dinăuntru acestor volume, pot fi, desigur, încadrate (istorice, teoretice, critice etc.) însă nu volumele luate în bloc; de aici de altfel și subtitlul *eseuri* de hermeneutică. Eseurile în cauză nu sunt omogene, nu răspund unei singure probleme, nu au ca scop unic precizarea unei posibile teorii hermeneutice. Dar nu lipsa omogenității (în sensul unui subiect singular discutat pe mai multe planuri) dă seama de dificultatea masivă a înțelegerii coerente a hermeneuticii sale, ci, mai degrabă, faptul că textele ca atare, citite în paralel, derutează. Este important să sesizăm, de la bun început, acest fapt banal întrucât există o permanentă neînțelegere relativă la hermeneutica lui Ricoeur.

Există trei dificultăți care trebuie evitate de la bun început atunci când dorim să aducem în discuție hermeneutica lui Ricoeur.

(1) Prima dificultate pe care volumele în discuție o aduc este aceea că ele cer *grile de lectură diferite*. Va trebui să insistăm de fiecare dată asupra acestei

condiții obligatorii pentru a putea înțelege clar hermeneutica lui Ricoeur. *De la text la acțiune* cere o lectură separată și am produce o gravă eroare dacă am transporta viziunea lui Ricoeur asupra hermeneuticii din acest volum asupra *Conflictului Interpretărilor*. Puține sunt punctele în care putem sesiza un demers continuu care cumva ar lega implicit cele două volume. Există o distanță ușor sesizabilă cel puțin la nivelul metodologiei. Dacă primul volum folosește hermeneutica fără să-i chestioneze presupuzițiile fundamentale al doilea ia în serios tocmai aceste presupuziții. Apoi, în continuitatea directă a acestei dificultăți stă faptul că textele în discuție sunt construite pe baza unor lucrări anterioare. Este suficient să dăm aici câteva exemple edificatoare. Nimeni nu va chestiona faptul că, la nivelul *Conflictului Interpretărilor*, atât studiul *Păcatul originar: studiu de semnificație*, cât și studiul *Hermeneutica simbolurilor I*, respectiv *II* (1961) își trage resursele din *Simbolistica răului* (1960) sau că întreg ansamblu de texte asupra lui Freud trebuie văzute ca texte atât prospective cât și cumulative în raport cu *Despre Interpretare. Eseu asupra lui Freud* (1965). Sau mai departe, la nivelul volumului *De la text la acțiune*, că *Sarcina hermeneuticii* (1975) nu este nimic altceva decât o aplicare mai riguroasă al studiului al șaptelea din *Metafora Viei*³. Aceste simple identificări, ușor de făcut și fără pretenții exegetice exagerate, pun însă în evidență un fapt cu totul remarcabil: *Ricoeur nu produce o teorie hermeneutică coerentă și dacă putem vorbi despre o teorie hermeneutică trebuie să-o facem mereu cu gândul descoperirii*.

(2) A spune, implicit, că Ricoeur nu a produs o hermeneutică de sine stătătoare, dincolo de posibila imprudență, înseamnă a încerca să înțelegem propriul său demers hermeneutic raportat la hermeneutica filosofică dezvoltată de Gadamer. Însă tocmai această înțelegere mi se pare a fi dăunătoare. A gândi demersul hermeneutic propriu filosofiei lui Ricoeur în comparație cu hermeneutica filosofică dezvoltată de Gadamer produce o permanentă neînțelegere, întrucât încearcă falacios să suprapună două demersuri complet distincte. Tocmai pericolul încadrării într-o paradigmă bine determinată trebuie evitat întrucât produce o permanentă raportare la o tradiție pentru care „problema hermeneutică” este asumată de la bun început, ceea ce nu se întâmplă în cazul lui Ricoeur. Ceea ce spunem este că ar trebui să fim cel puțin circumspecți atunci când prea rapid, și poate datorită ușurinței pe care o astfel de etichetare o aduce cu sine în demersul exegetic, îl încadrăm pe Ricoeur în tradiția hermeneuticii clasice. Mult mai simplu ar fi dacă am înțelege că demersul hermeneutic în filosofia lui Ricoeur se naște dintr-o necesitate de neocolit ca mai apoi să se transforme într-o teorie de sine stătătoare. Subiectul central care dă naștere hermeneuticii sale nu este, ca în cazul lui Gadamer „problema hermeneutică”, iar acest fapt odată înțeles modifică fundamental întreaga înțelegere a hermeneuticii sale. Însă și în acest punct lucrurile nu sunt atât de clare; dacă *Conflictul interpretărilor* poate și trebuie să fie citit fără Gadamer, *De la text la acțiune* nu poate fi lecturat decât împreună cu Gadamer. Interpretările atât de diverse de care se „bucură” filosofia sa se datorează fără îndoială și acestei permanente neînțelegeri. Astfel ne vedem obligați să afirmăm cu toată tăria că Ricoeur *nu face hermeneutică pentru hermeneutică*. Nu are importanță că mai apoi Ricoeur își modifică propria viziune asupra hermeneuticii, cert este faptul că începutul hermeneuticii lui Ricoeur trebuie căutat

într-un alt loc decât în textele care compun volumele în discuție.

(3) Relațiile atât de speciale pe care Ricoeur le poartă cu tradiția teologiei creștine complică extrem problema. Mulțimea de texte pe care va trebui să le numim *teologice*, împotriva voinței lui Ricoeur, și care pun într-un mod direct problema hermeneutică trebuie de bună seamă luate în considerare. De altfel, singura sistematizare clară a unei posibile teorii hermeneutice aduce în discuție tocmai această problemă: *Sarcina Hermeneuticii, Funcția hermeneutică a distanțării și Hermeneutica filosofică și hermeneutica biblică* (toate scrise în 1975)⁴ care fac corp comun și nu pot fi privite separat. Iată cum: dacă *tema distanțării* „îmi dă ocazia să-mi marchez contribuția personală la școala fenomenologico-hermeneutică”⁵ va trebui să privim și înspre „hermeneutica teologică (care n.n.) prezintă caracteristici atât de originale încât raportul se inversează treptat, astfel încât ea își subordonează, în cele din urmă, ca pe propriul său *organon*, hermeneutica filosofică”⁶. Această subordonare nu este nimic altceva decât *aplicarea teologică a distanțării* filosofice despre care Ricoeur ne vorbește. Se poate observa cum în acest moment problema hermeneuticii explodează. A subordona hermeneutica filosofică hermeneuticii biblice compromite, pentru a treia oară și poate în modul cel mai grav, orice înțelegere cât de cât clară a hermeneuticii sale. Nu putem insista îndeajuns asupra complicației masive pe care o aduce în discuție transformarea implicită a lui Ricoeur într-un teolog camuflat în filosof. O astfel de precizare blochează de aici înainte orice încercare filosofică asupra operei sale. Nu ne rămâne decât să speculăm implicațiile filosofice pe care o astfel de deschidere teologică ni le aduce în față, punând mereu accentul asupra faptului că avem de a face cu „un filosof ce se reclamă de la curentul de gândire numit hermeneutic”⁷. Or, tocmai acest aspect, al „filosofului ce se reclamă de la curentul de gândire numit hermeneutic” îl punem aici în discuție.

Note:

1 Nu putem înțelege altfel decizia lui Jean Grondin de a nu-i acorda nici măcar o pagină hermeneuticii lui Ricoeur în excelenta sa *Introduction to philosophical hermeneutics*, Yale University Press, 1994 (ediția principis apărută în Germania data din 1991). Deși Grondin va reveni asupra deciziei sale inițiale, trei ani mai târziu, alocându-i un întreg subcapitol (*L'horizon herméneutique de la pensée contemporain*, J. Vérin, Sorbonne, 1994, *L'herméneutique positive du Paul Ricoeur: du temps au récit*, pp. 179-172) analizele sale vor avea de a face exclusiv cu lucrarea *Timp și Povestire*. Totuși, într-un articol din 2008 poziția sa va primi o nouă modificare (*Turnura fenomenologică a hermeneuticii după Heidegger, Gadamer și Ricoeur*, în Revista Vox Philosophia, Volumul I nr 2/2009, pp. 126-144.)

2 Vezi spre exemplu Josef Bleicher, *Hermeneutics as Method, Philosophy and Critique*, Routledge, London, 1990. Autorul englez vorbește despre o teorie a interpretării propriu filosofului francez pornind exclusiv de la două texte: *Ce este un text* (1970) și *Modelul textului: acțiunea care are sens considerată ca text* (1971).

3 Pentru comparație a se vedea *Metafora Viei*, ed.cit., pp.340-341., respectiv *Sarcina Hermeneuticii* în *De la Text la acțiune*, ed.cit., pp.102-103.

4 A se vedea originea textelor, *De la text la acțiune*, ed. cit., p.385.

5 *De la text la acțiune*, ed. cit., p.6.

6 *Hermeneutica filosofică și hermeneutica biblică*, ed. cit., p.111.

7 Paul Ricoeur, *Cum să înțelegem Biblia*, ed.cit., p. 6.